

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Філософський факультет
Кафедра теоретичної і практичної філософії
імені професора Й.Б. Шада

**АНТИЧНІСТЬ
ТА УНІВЕРСИТЕТСЬКА ФІЛОСОФІЯ**

**ДО 180-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
Ф.О. ЗЕЛЕНОГОРСЬКОГО ТА 160-РІЧЧЯ З ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ П.Е. ЛЕЙКФЕЛЬДА**

Матеріали міжнародної наукової конференції

27–28 листопада 2019 р., м. Харків

Харків – 2019

УДК 1(091)+101+16+17+18+130.32

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 12 від 25 листопада 2019 р.)
Конференція зареєстрована в УКРІНТЕІ МОН України.
Посвідчення № 665 від 13 листопада 2019 р.

Організаційний комітет і редакційна колегія:

Карпенко І. В., *д. філос. н., проф., декан філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, голова редколегії;*

Перепелиця О. М., *д. філос. н., доц., завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;*

Абашнік В. О., *д. філос. н., доц., професор кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Прокопенко В. В., *д. філос. н., проф., професор кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Адреса редакційної колегії:

61022, Харків, майдан Свободи 6, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, філософський факультет, кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада, к. 293, тел. (057) 707-52-71.

Античність та університетська філософія. До 180-річчя з дня народження Ф.О. Зеленогорського та 160-річчя з дня народження П.Е. Лейкфельда. Матеріали міжнародної наукової конференції, 27-28 листопада 2019 р., м. Харків. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – 136 с.
ISBN 978-966-285-607-1

Тексти подаються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за точність наведених цитат, власних імен та відповідність посилань оригіналу.

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна, 2019.

ISBN 978-966-285-607-1

© Дончик І. М., макет обкладинки, 2019.

ЗМІСТ

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ РЕЦЕПЦІЇ АНТИЧНОСТІ

Білецький І.П. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТЬ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМ ФІЛОСОФУВАННЯ	5
Васюріна А.О. АНТИЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ЧИСЛО В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ТРАДИЦІЇ	8
Дейнека В.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕРАКЛІТО-ЕЛЕЙСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ	12
Гавриленко В.В. АНТИЧНІ ІДЕЇ В ФІЛОСОФІЇ ФЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА: ПРИХИЛЬНІСТЬ І КРИТИКА	17
Гайдеманич Д. АНТИЧНИЙ ПІРРОНІВСЬКИЙ СКЕПТИЦИЗМ	20
Глой К. АКТУАЛЬНІСТЬ ПОНЯТТЯ ПРИРОДИ У ПЛАТОНА	25
Загрійчук І.Д. ВИЗРІВАННЯ ПОНЯТТЯ У ФІЛОСОФІЇ ДОСОКРАТИКІВ	30
Макогон А.А. ЗАСАДНИЧІ НАПРЯМКИ ЕСХАТОЛОГІЇ ПЛАТОНА	35
Мозговий І.П. РАННЬОХРИСТІАНСЬКА АПОЛОГЕТИКА ПРО «ПЛАГІАТ» ГРЕКІВ	40
Петрушов В.Н. ПЛАТОН В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ ЛЕВА ШЕСТОВА	46
Прокопенко В.В. АНТИЧНІ ВИТОКИ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ХХ СТОРІЧЧЯ: ПЛАТОН І АРІСТОТЕЛЬ В «НОВІЙ НАУЦІ ПОЛІТИКИ» Е. ФЬОГЕЛІНА	50
Цейнпфенніг Б. ДІАЛОГ «ЗАКОНІ» ПЛАТОНА: ЗАКОН І БОГ	55

АНТИЧНІСТЬ В АКАДЕМІЧНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ОСВІТІ

Андреев Т.П., Георгиева А.М. СОКРАТ, ЕГО ФИЛОСОФСКО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ МЕТОД В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА И (ИЛИ) ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УКРАИНЕ: СОСТОЯНИЕ, ПЕРСПЕКТИВЫ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ	60
Бойченко М.І. СПАДЩИНА ПАЙДЕЇ І СУЧАСНА УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА	65
Камардаш Н.В. МЕТОД ФАЛЬСИФІКАЦІЇ І ДОСОКРАТИКИ АБО НАВІЩО РОЗВИВАТИ КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ	69
Клепко С.Ф. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗНАНЬ У РОЗВИТКУ ОСВІТИ: ВІД ФІЛОСОФІЇ АНТИЧНОСТІ ДО НОВИХ ТРИВІУМІВ І КВАДРИВІУМІВ	72

Корабльова Н.С. ПЛАТОН І ПЛАТОНІЗМ ЯК РЕГУЛЯТИВНА ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ	79
Перепелиця О.М., Храброва О.В. ПОВЕРНЕННЯ ДО СІМПОСІОНУ: ВІЛЬНИЙ ПРОСТІР УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ФІЛОСОФУВАННЯ	84
Толстов І.В. О. Ф. ПЛАХОТНИЙ ПРО ПРОБЛЕМУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ	88
Ф.О. ЗЕЛЕНОГОРСЬКИЙ І П. Е. ЛЕЙКФЕЛЬД ЯК УНІВЕРСИТЕТСЬКІ ПРОФЕСОРИ	
Абашнік В.О. НОВІ ТА ПОПЕРЕДНІ ФІЛОСОФСЬКІ ТРАДИЦІЇ У ХАРКОВІ: ФЕДІР ЗЕЛЕНОГОРСЬКИЙ ТА ПАВЛО ЛЕЙКФЕЛЬД	92
Газнюк А.М., Бейлін М.В. ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ НА МЕЖІ ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ: ПРОФЕСОР Ф.О. ЗЕЛЕНОГОРСЬКИЙ	98
Голиков С.А. ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В ТВОРЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ Ф.А. ЗЕЛЕНОГОРСКОГО	104
Мозгова Н.Г. П. ЛЕЙКФЕЛЬД І І. ЯГОДИНСЬКИЙ ПРО НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЛОГІКИ	109
Плахтій М.П. ОСНОВНІ ПОГЛЯДИ Ф. ЗЕЛЕНОГОРСЬКОГО ТА П. ЛЕЙКФЕЛЬДА ЩОДО НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ЛОГІКИ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ	113
Стоюхина Н.Ю. ИСТОРИК ПСИХОЛОГИИ ИЗ ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ФЕДОР АЛЕКСАНДРОВИЧ ЗЕЛЕНОГОРСКИЙ	117
Титар О.В. ВНЕСОК Ф. ЗЕЛЕНОГОРСЬКОГО У ФІЛОСОФСЬКУ ДУМКУ УКРАЇНИ ХІХ СТ.	125
Юркевич О.М. ЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ Ф. О. ЗЕЛЕНОГОРСЬКОГО ТА П. Е. ЛЕЙКФЕЛЬДА В ІСТОРІЇ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ	128
АВТОРИ	133

переконавшись, що від нього нам слід навчитися істині, перестали шукати її у всіх них, оскільки вони вміщують істину разом із помилковими думками» [4, с. 36]. І все ж саме в працях Климента й Орігена християнська філософія досягла свого найвищого розвитку в донікейський період, а розпочата ними «інтелектуалізація» християнства сприяла його прийняттю освіченою частиною язичницького світу.

Література

1. Иустин Философ. Соч. Отд. 1. Изд. 2-е. М.: Унив. тип., 1892. 484 с.
2. Климент Александрийский. *Кто из богатых спасется. Увещание к злинам*. Ярославль: Тип. Губ. Земс. управы, 1888. 180 с.
3. Климент Александрийский. *Стратемы*. Ярославль: Тип. Губ. Земс. управы, 1892. 943 с.
4. Ориген. *О началах*. Самара: РА, 1993. 318 с.
5. Памятники древней христианской письменности: в 7 т. Т. 4: Псевдо-Иустин. Татиан. М.: Тип. Каткова и К°, 1863. 182 с.
6. Памятники древней христианской письменности: в 7 т. Т. 6: Феофил. М.: Тип. Каткова и К°, 1865. 100 с.
7. Памятники древней христианской письменности: в 7 т. Т. 7: Ермий. Мелитон. Минуций Феликс. М.: Тип. Каткова и К°, 1866. 122 с.
8. Покровский А. *Философ Аристид и его недавнооткрытая Апология*. Сергиев Посад: 2-я тип. А. И. Снегиревой, 1898. 52 с.
9. Тертуллиан. Творения: в 4 ч. Ч. 1. СПб.: Тип. Фишера, 1847. 204 с.
10. Тертуллиан. Творения: в 4 ч. Ч. 3. СПб.: Тип. Фишера, 1850. 224 с.

Петрушов В.М.

Український державний університет залізничного транспорту

ПЛОТІН В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ ЛЕВА ШЕСТОВА

Завдяки ґрунтовним зарубіжним та вітчизняним дослідженням історико-філософська концепція Лева Шестова гідно зайняла належне місце у скарбниці світової світоглядної думки. На терені сучасного українського філософування серйозним дослідженням доробку Шестова у цьому аспекті є монографія Таранова С.В. «Лев Шестов як історик філософії [1], в якій київський дослідник аналізує історико-філософські досягнення Шестова з позиції його методології так званого «мандрування по душах». Ці мандрування Шестов спрямовує на пошук відповіді на болюче питання – як співвідносяться знання і віра, або згідно відомій формулі Афіни і Єрасулим, яка, до речі міститься у знаменитих

новозавітних висловлюваннях апостола Павла. Названа ділема пронизує усе Середньовіччя і досягає граничності у роздумах Паскаля і, особливо, у Кіркгора. Вона ж стає провідною у дослідженнях Шестова. Антична філософія і Біблія, зокрема старий Завіт, стають постійним предметом його глибоких роздумів. Він не просто відкидає світоглядні побудови розуму, які закривають людині дійсну реальність, а всебічно аналізує причини становлення «Необхідності» основою онтології і етики. Спираючись на Біблію, мислитель озброює себе могутнім засобом проникнення за межу «очевидностей». І цим засобом є віра, яку він трактує другим, (іншим) виміром мислення. Аналіз античної філософії здійснюється Шестовим своєрідно. Він розділяє філософів на тих, які формували і відстоювали позицію Логосу і які стали глашатаями віри в розум і його світоглядні орієнтири, і тих, які, на його думку, цю віру або підірвали, або зовсім відкидали. Тут він грішить тим, що або «примушує» текст мислителя говорити те, що йому потрібно, або ж приписувати самому мислителю те, що логічно із його поглядів не випливає. Такий підхід є для Шестова концептуальним і яскраво виявляє себе у тлумаченні поглядів Плотіна. Дослідники творчості «палаючої російської землі» [2] підкреслюють, що Плотіном Шестов зацікавився ще до еміграції, а з 20-х років тема цього філософа пізньої античності стає однією з головних у його творчості. Праця «Нестямні промови» стала результатом спеціального аналізу плотінових «Енеад». Ця праця була опублікована в емігрантському часописі «Версть» у 1926 році. У двохтомному російському виданні 1993 року [3] ці промови опубліковані як розділ частини третьої роботи «На терезах Йова» під назвою «Нестямні промови». (Про екстази Плотіна). І ми маємо повний текст цього доробку. Але, до речі, відомо, що в архіві Шестова зберігається рукопис статті «Про містичний досвід Плотіна», яка була закінчена ним в лютому 1926 року і поки що не видана у сучасній Росії.

Саме під час роботи над книгою «Sola Fide» Шестов починає ґрунтовно вивчати Плотіна і той, як раніше Толстой, Достоевський, Ніцше, Лютер, стає його постійним духовним співрозмовником. Плотін цікавить Шестова перш за все тим, що він займає особливе місце у грецькому духовному світі. Це місце помежове. Цю помежовість Шестов вбачає в тому, що Плотін як представник еллінського філософського духу, еллінського розуму відкриває за допомогою цього розуму дещо таке, що в цей розум не вміщується. А це і наближає нас до істини одкровення, адже його Єдине досягається не знанням. Знання віддаляє нас від потаємного буття. Це своєрідне відречення Плотіна від платонівського «Логосу» і в результаті він, згідно Шестову, «злітає над розумом і пізнанням». Шестова Плотін притягував немов магніт. В одному зі своїх листів до близького

друга (серпень 1924 р.) він писав: «Знову мене потягнуло до Плотіна. Мені здається, що він у деякому відношенні найзагадковіший з усіх філософів, які будь-коли жили.... Я не можу розійтися з Плотіном, доки не «домандрую» до тих невидимих глибин його внутрішньої історії, про які в історії філософії заведено думати, що їх не буває. У нього, як і у Спінози, на поверхню випливає саме те, що для нього було менш значиме, а те... що він більше всього цінував і шукав, про це він говорить завжди мимохідь, як би, знехотя. У Плотіна усе протиріччя між системою, загальною побудовою і окремими признаннями особливо помітно і здається мені особливо цінним. Кожного разу здається, що все більше і більше розумієш сенс цієї подвійності, і тому хочеться ще і ще раз повернутися до нього і його писань» [3, Т.2, с. 342].

Шестов розгортає свій аналіз Плотіна у площині концепції подвійної істини. Це для нього альфа і омега. Контекст дослідження включає безпосередньо Сократа, Платона, Арістотеля, стоїків, зокрема Епіктета, гностиків. Він говорить про зв'язок ідей Плотіна з ідеями цих мислителів, але чомусь критично ставиться до проблеми ідейного впливу. Ідеї Плотіна «виросли безпосередньо з його власних душевних переживань, із того, що він своїми очима бачив, своїми вухами чув. І якщо він посмів вступити у боротьбу з «законом протиріччя» чи віддати себе на участь місологоса (незалежника розуму). То зовсім не тому, що до нього хтось уже таку сміливість виявив» [3, Т.2, с. 331]. Таким чином довіру до розуму Плотін, згідно Платону, втратив. «Коли душа наближується до справжньої реальності – її охоплює жах, їй здається, що вона занурюється у ніщо, що вона чине. І, навпаки, тоді останню, вищу реальність ми намагаємося захопити у світі наших точних і ясних висловлювань, готових і звичних категорій, вона витікає із них, як вода із рибальського неводу, коли його виймають із води, - вона перетворюється на наших очах у страшне «ніщо» [3, Т.2, с. 332-333]. Лише забувши все і зосередившись повністю на самому собі, Плотін досягав тієї свободи, без якої для нього неможливе єднання з Богом. У цьому суть його тези «доки душа у тілі, вона спить глибоким сном», а її пробудження здійснюється через екстаз. Вищу сутність він називав єдиним, досягти її, поєднатися з нею можливо лише «взлетівши над пізнанням»; звільнившись не від дарів, що нам принесли боги, «а від тих самоочевидностей, які приносяться нашим розумом... і через які різноманітний, суперечливий матеріал переживань перетворюється в нерухливу, завжди рівну собі, а тому «незрозумілу» ідею...щоб вирватися на свободу, треба забути про все, що поза тебе... Плотінське «забуття» треба розуміти не в тому сенсі, що він прагнув витравити із своєї душі все, що їй було дано пережити...для Плотіна відійти від зовнішнього світу значило звільнитися від чар розуму, який

наказує людині у «природному» бачити межу можливого» [3, Т.2, с. 358]. Його боротьба з самоочевидностями була не відмовою від надісланих з неба дарів, а лише прагненням подолати передумови, з допомогою яких розум перетворює отримане від богів життя у наукове знання і тоді його Еннеади [4] отримують для нас зовсім інший сенс і інше значення. Ні Гегелю, ні новітнім його коментаторам таємниця Плотіна не відкрилася. Загально визнано, що він підсумував увесь тисячолітній духовний досвід Еллади. У цьому його велич, однак у підсумку він став місологосом. Цього, не розуміли і не розуміють. Плотін бачиться як філософ, який зачарований самоочевидностями розуму. І його твори дають для цього достатньо підстав. Але це не так. Шестов вважає, що його тлумачення філософії Плотіна автентичне. Плотін, «як і далекий його духовний пращур Сократ, відчував, що йому потрібно не присипляти у собі неспокій і душевну тривогу, а довести їх до тієї міри напрути, при якій сон стане неможливий. А звідси, якщо припустити, зрозуміло, чому він так наполегливо відривав душу від тіла. Він знав, що у відриві душі від тіла – найбільший біль і що лише великий біль може принести з собою те «істинне пробудження», про яке він мріяв усе життя. Від людей він вимагав відречення від усього, що для них найдорожче, і постійно твердив їм, що найдорожче може бути у них відібране» [3, Т.2, с. 363]. Закінчує Шестов своє дослідження своєрідним «тімном» Плотіну. На землі існують закони Закони природи і закони співжиття - суть умови можливості людського існування. Але «на початку» - законів не було, закон «прийшов після». І врешті-решт законів не буде. Буде царство Бога. «Там будуть реальні чудеса, а не ідеальні чудеса Сократа і Епіктега. Там буде і Творець реальних земних чудес, той «Єдиний», який навів зацеплення на людей і зачарував їх самоочевидностями розуму. До нього, до цього Єдиного, який створив наш дивовижний видимий світ, і звертається душа Плотіна у нечасті миті натхнення і підйому. Тоді бачить він, що на нових невідомих дотепер людям терезах, скорбота Йова насправді перевершує пісок морський, тоді «промови» його стають «нестямними» з філософа народжується співець псалмів» [3, Т.2 с. 364]. Це і є той олтар, який вимальовується при такому тлумаченні Плотіна, і, мабуть, про який запитував раціоналіст Спінова: «який олтар може приготувати собі той, хто ображає велич розуму?»

Література

1. Таранов С.В. Лев Шестов як історик філософії. К., 2004.
2. Лев Шестов. Апофеоз беспочвенности. Ленинград, 1991.
3. Лев Шестов. Сочинения в 2-х томах. М., 1993. Т.1,2.
4. Плотин. Эннеады. К., 1995. Т.1.
5. Лев Шестов. Киргегард и экзистенциальная философия. М., 1992.

6. Лев Шестов. Апофеоз безпідставності. Досвід адогматичного мислення. Переклад з російської Володимира Петрушова. Харків, 2012.
7. Петрушов В.М. Європейський адогматизм: історико-філософська ретроспектива, сучасні інтенції. Харків, 2007.
8. Чанышев А.Н. Курс лекцій по древней и средневековой философии. М., 1991.

Прокопенко В.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

АНТИЧНІ ВИТОКИ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ XX СТОРІЧЧЯ: ПЛАТОН І АРИСТОТЕЛЬ В «НОВІЙ НАУЦІ ПОЛІТИКИ» Е.ФЬОГЕЛІНА

В нашій доповіді не ставиться завдання розгорнути широкий огляд античних коренів сучасної західної політичної думки – це вимагало б масштабного комплексного дослідження, інакше такий огляд неминуче виявився б поверхневим. Тому ми зосередилися тільки на одному, але надзвичайно важливому і характерному епізоді аперцепції античної думки політичною філософією XX століття.

Фьогелін, один з найбільш значних політичних мислителів останнього сторіччя, належить до числа тих німецькомовних гуманітаріїв, які змушені були тікати від нацизму: Лео Штраус, Ганна Арендт, Ганс Кельзен. Ад'юнкт-професор політичних наук у Віденському університеті, Ерік Фьогелін, залишив Австрію відразу після аншлюсса в 1938 році і виїхав спочатку до Швейцарії, а потім – до США, де викладав в університеті Чикаго і університеті штату Луїзіана. У 1958-1969 роки він прийняв пропозицію зайняти кафедру політичних наук в університеті Людвіга-Максиміліана в Мюнхені, яка залишалась вільною з моменту смерті М. Вебера в 1920 році, протягом 10 років він читав в університеті курси з політології, а також заснував в Мюнхені Інститут політичних досліджень. Після повернення до Америки Фьогелін працював в Гуверовському інституті. Сьогодні Фьогелін визнаний одним з найоригінальніших і впливових філософів XX століття, який змінив обличчя політичної філософії, хоча у нас він, на жаль, практично невідомий.

Бібліографія творчості Фьогеліна включає сотні назв, в тому числі об'ємні роботи «Порядок і історія» (в 5т.) та «Історія політичних ідей» (в 8 т.). Але все ж особливе місце історики і критики фьогеліновської творчості відводять книзі «Нова наука політики. Вступ», яка вийшла в Чикаго в 1952

**Античність та університетська філософія.
До 180-річчя з дня народження
Ф.О. Зеленогорського та 160-річчя з дня
народження П.Е. Лейкфельда.**

Матеріали міжнародної наукової конференції

27–28 листопада 2019 р., м. Харків

Відповідальний за випуск
Карпенко І. В., д. філос. н., проф.

Підписано до друку 25.11.2019. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк ризографічний.

Ум.др.арк. 7,6. Обл.-вид.арк. 8,15

Наклад 100 пр. Зам. № 210

Видавець і виготовлювач

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.02.2009

Видавництво ХНУ імені В.Н. Каразіна

Тел. 705-22-32